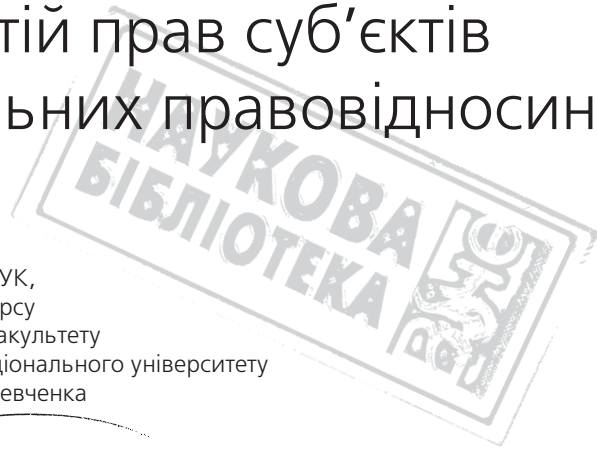

Питання конституційних гарантій прав суб'єктів земельних правовідносин

Ольга АРТЕМЧУК,
студентка IV курсу
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

21

Розглянуто основний масив прав суб'єктів земельних правовідносин і з'ясовано значення основних гарантій цих прав, наданих із боку держави. Проаналізовано положення чинного законодавства стосовно гарантування прав суб'єктів земельних відносин. Проведено комплексне дослідження теоретичних і практичних матеріалів, спрямоване на одержання об'єктивних даних, необхідних для кращого розуміння та удосконалення законодавства в питаннях гарантування прав відповідних суб'єктів. Визначено, що порушення цих прав і незабезпечення відповідних конституційних гарантій зумовлюють потребу в упорядкуванні системи реалізації земельних правовідносин на всіх рівнях, уключаючи реформування механізмів надання адміністративних послуг та здійснення судового захисту.

Ключові слова: гарантії, конституційні гарантії, правовідносини, екологічні права.

Вопрос конституционных гарантий прав субъектов земельных правоотношений

Ольга АРТЕМЧУК, студентка IV курса юридического факультета Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Рассмотрен основной массив прав субъектов земельных правоотношений и выяснено значение основных гарантий этих прав, предоставленных со стороны государства. Проанализированы положения действующего законодательства относительно обеспечения прав субъектов земельных отношений. Проведено комплексное исследование теоретических и практических материалов, направленное на получение объективных данных, необходимых для лучшего понимания и совершенствования законодательства в вопросах обеспечения прав соответствующих субъектов. Определено, что нарушения этих прав и необеспечение соответствующих конституционных гарантий обуславливают потребность в упорядочении системы реализации земельных правоотношений на всех уровнях, включая реформирование механизмов предоставления административных услуг и осуществления судебной защиты.

Ключевые слова: гарантии, конституционные гарантии, правоотношения, экологические права.

Revisiting the Issue on Constitutional Guarantees of Rights Invoked by the Subjects of Land Legal Relationships

Olga ARTEMCHUK, Student in the 4th Year of Study of the Juridical Faculty of Taras Shevchenko National University of Kyiv

The array of main rights of the subjects of land legal relationships is considered. Importance of the key guarantees of such rights granted by the state is determined. Provisions of the current legislation regarding guarantees of the rights of subjects of land legal relationships are analyzed. A comprehensive study of theoretical and practical materials to obtain objective data needed for better understanding and improvement of the legislation with regard to guarantees of rights of the relevant subjects is accomplished. Violations of these rights and failures to provide appropriate constitutional guarantees thereof are determined to necessitate arrangement of the system of implementation of the land legal relationships at all the levels, including reformation of the mechanisms of administrative services and of judicial protection.

Keywords: guarantees, constitutional guarantees, legal relationships, environmental rights.

Кожна суверенна демократична держава прагне закріпити за своїми громадянами та юридичними особами гарантії певних прав та створити належні умови для їх реалізації.

Основні права громадян та юридичних осіб на землю та їхні обов'язки визначені Конституцією України, Земельним кодексом та іншими нормативними актами. У них містяться основні вимоги і можливості, дозволи і за-

борони щодо земельних ділянок учасників земельних відносин. Але на практиці цього недостатньо для реалізації прав юридичних і фізичних осіб. Саме тому постає питання про можливий захист прав суб'єктів земельних правовідносин.

Численні порушення прав суб'єктів земельних правовідносин, особливо фізичних осіб, потребують дослідження проблем захисту і юридичних гарантій прав цих суб'єктів.

Актуальність та важливість теоретичного вивчення цієї теми зумовлена потребами юридичної практики і завданнями розвитку законодавства.

Певні теоретичні положення стосовно цієї теми **досліджували** такі відомі вчені, як А. Мірошниченко, В. Носік, В. Андрейцев, В. Семчик, М. Шульга, М. Краснова, О. Вівчаренко, О. Заєць, П. Кулинич, Ю. Шемшученко та багато інших.

За загальною теорією держави і права, права людини поділяють на природні та юридичні. Природні права – це ті природні можливості індивіда, що забезпечують його життя і свободу діяльності. А юридичні – ті, якими наділяє його держава, вони закріплені в Конституції України. Це такі конституційні права, як право власності на природні ресурси та право природокористування, право приватної власності на землю, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля (екологічну безпеку) та відшкодування збитків, завданих порушенням цього права, право вільного доступу до інформації про стан довкілля тощо (статті 13, 14 Конституції України) [1].

Земля – це компонент екосистеми. Отже, право володіти і користуватися землею входить до комплексу екологічних прав. З огляду на це, видається можливим права суб'єктів земельних відносин розглядати в контексті екологічних прав.

Згідно зі статтею 21 Конституції України, права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. Це означає, що вони є природними, людина має їх від моменту свого народження.

Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які розташовані на території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (людської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу, зазначається в частині 1 статті 13 Конституції України. А в частині 2 сказано, що кожен громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

У статтях 90 та 95 Земельного кодексу України є перелік прав суб'єктів земельних відносин [2]. Однак на практиці вони порушуються. Наприклад, юридично закріпленням, але таким, що порушується, є право громадян на безплатну приватизацію земельних ділянок. Як відомо, приватизаційний процес має кілька стадій. Одна з них – замовлення радою, що прийняла рішення, в якому зафіксована згода передати земельну ділянку у власність особі, землевпорядній організації, розроблення проекту відведення цієї земельної ділянки. Ніде не зазначено, хто повинен оплачувати ці роботи [8, с. 47]. Декларується приватизація безплатна, а реалізується як платна. Тим паче, що проекти виготовляють комерційні землевпорядні організації за рахунок осіб, які прагнуть приватизувати ділянку. До порушуваних прав можна віднести і право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля, гарантоване Конституцією і Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» [6].

Поняття «гарантії» (фр. *Garantir* – поручатися, забезпечувати) означає наявність безперешкодної можливості реалізувати своїх права. Наприклад, стаття 14 Конституції України гарантує право власності на землю. Уважаємо, що цю статтю потрібно розглядати сукупно зі статтею 13 Основного Закону, а також частиною 1 статті 41 Конституції України, якими закріплюється право власності українського народу на землю та непорушність цього права. Тобто землі України є об'єктом права власності українського народу, і примусове відчуження земельних ділянок може допускатися лише як виняток у передбачених

законодавством випадках. Однак, незважаючи на закріплення у Конституції України, у науковому середовищі триває дискусія щодо такої форми власності, змісту самого поняття. Мовляв, у Земельному кодексі України не зафіксовано права власності народу на землю, а йдеться про закріплення переважного права власності держави на землю [9, с. 412].

Проте у частині 4 статті 13 Конституції сказано, що держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом. Тут треба *звернути увагу на два моменти*: рівність суб'єктів права власності гарантується абсолютно всім суб'єктам. А отже, ця гарантія стосується не тільки фактичних і реальних власників земельних ділянок, а й потенційних. Це по-перше. А по-друге, виходячи з положень про те, що земля є об'єктом права власності українського народу, можна було б зробити висновок про те, що і суб'єктом права власності на українські землі є лише український народ. Але це не так. У статті 14 Конституції України зазначено, що частина прав власності на землю набувається і реалізується громадянами, юридичними особами та державою виключно відповідно до закону. За українським законодавством суб'єктами права власності, крім громадян України, є також іноземні суб'єкти. Тому конституційні гарантії рівності суб'єктів права власності земельних відносин закономірно мають поширюватися на всіх суб'єктів земельних відносин без обмежень.

Відповідно до статті 14 Конституції України, держава має право набувати і реалізовувати право власності на землю нарівні з громадянами та юридичними особами виключно згідно із законом. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування від імені українського народу здійснюють права власника в межах, визначених Конституцією, сказано в її статті 13. Чи може в такому разі гарантуватися рівноправність власників землі між собою та з іншими суб'єктами права власності на землю? Автор вважає, що у цій нормі Конституції йдеться не про рівність суб'єктів права власності на землю між собою, а про рівність останніх перед законом. А отже, не повинно передбачатися жодних необґрунтованих пріоритетів.

Конституція України гарантує не тільки рівність суб'єктів права власності, а й рівність умов захисту прав. Ця гарантія впливає із норм статей 21 та 55 Конституції України. Зокрема, у статті 21 сказано, що права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Прийняття норм та законів, які будь-яким чином звужують чи зменшують обсяг прав і свобод є недопустимим. Це означає, що суб'єкти земельних відносин у разі обмеження чи звуження їхніх прав і свобод мають право на безперечне оскарження таких дій, захист своїх прав та відшкодування збитків. Відповідно, у статті 55 Конституції України сказано, що кожному гарантується право як на судовий захист, так і на захист своїх прав від порушень та протиправних посягань будь-якими не забороненими законом засобами. Конкретизуючи, хотілося б зазначити, що особа може використовувати право на самозахист, закріплене у статті 19 Цивільного кодексу України, котре дозволяє їй застосовувати засоби протидії порушнику, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, без обов'язкового звернення до суду [5].

Недопустимість втручання органів державної влади та місцевого самоврядування до процесу реалізації земельних прав суб'єктами земельних правовідносин закріплена на загальному рівні у частині 2 статті 19 Конституції України, де вказано, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, які передбачені Конституцією та законами України. Це означає, що органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані у своїй діяльності керуватися Конституцією України та не виходити за межі наданих їм повноважень. Зазначимо, що міжна-

родними нормативно-правовими актами та законодавством України передбачено, що ніхто не зобов'язаний виконувати очевидно злочинні розпорядження і накази. А отже, виконання наказів чи розпоряджень вищих суб'єктів і органів, які суперечать Конституції та законодавству України, не є підставою для звільнення від відповідальності.

У контексті цієї норми неодноразово порушувалося питання про те, чи має право орган місцевого самоврядування скасовувати раніше видані ним акти, бо у деяких випадках скасування певних актів звужувало права суб'єктів земельних відносин, що є порушенням Конституції України. У розв'язання цієї проблеми вніс ясність Конституційний суд України своїм рішенням № 7-рп/2009 від 6 квітня 2009 року, згідно з яким орган місцевого самоврядування може скасовувати раніше видані ним акти, крім актів індивідуального призначення [7]. Якщо відповідно до рішення органу місцевого самоврядування виникли правовідносини, пов'язані реалізацією певних суб'єктивних прав та охоронюваних законом інтересів, і суб'єкти цих правовідносин виступають проти їх зміни чи припинення, то до такого рішення не можуть бути внесені зміни і воно не може бути скасоване. Адже як вказує Конституційний суд: «Це є гарантією стабільності суспільних відносин між органами місцевого самоврядування і громадянами, породжуючи у громадян впевненість у тому, що їхнє існуюче становище не буде погіршене прийняттям більш пізнього рішення» [7].

Разом із тим, *варто звернути увагу на те*, що статтею 155 Земельного кодексу України встановлена відповідальність за видання актів, які порушують права власників земельних ділянок [2].

Невтручання органів державної влади та органів місцевого самоврядування також є принципом земельного права, закріпленим у статті 5 Земельного кодексу України. У статті 166-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлено відповідальність за дискримінацію підприємств органами влади і управління [3]; статтею 364 Кримінального кодексу передбачено відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, а статтею 206 Кримінального кодексу – за протидію законній господарській діяльності тощо [4].

Земельний кодекс України в статті 154 встановлює відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за шкоду, заподіяну їх неправомірним втручанням у здійснення власником повноважень щодо володіння, користування і розпорядження земельною ділянкою. Статтею 56 Конституції України закріплено право кожного на відшкодування за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування моральної та матеріальної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю останніх (зокрема й їх службових, посадових осіб). Тобто відшкодування за подібних збитків є одним зі способів захисту своїх прав суб'єктами.

Отже, законодавством України встановлені певні права суб'єктів земельних правовідносин, які гарантовані Конституцією України. Однак порушення цих прав, а разом із цим незабезпечення конституційних гарантій зумовлюють потребу упорядкування системи реалізації земельних правовідносин на всіх рівнях, починаючи із забезпечення її природного функціонування як складників надання адміністративних послуг на максимальній безконтактній основі між чиновниками органів управління і самоврядування і завершуючи можливістю чесного судового захисту.

Ще одне. Можливість відшкодування збитків за порушені права – це, звісно, добре, але нашій країні (як і будь-якій правовій державі) необхідна така система законодавства, котра передусім запобігала би порушенню прав суб'єктів правовідносин. З огляду на велику кількість земельних суперечок, труднощів у регулюванні земельних відносин і застосуванні екологічного законодавства на практиці, очевидно, що одних гарантій недостатньо. Проблема гарантування захисту прав суб'єктів

земельних правовідносин має бути розв'язана через створення низки норм, об'єднаних у відповідному законі з метою відновлення порушених прав громадян.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України № 254к/96ВР від 28 червня 1996 р. зі змінами, внесеними згідно із законами № 2222-IV від 8 грудня 2004 р., № 2952-VI від 1 лютого 2011 р., № 586-VII від 19 вересня 2013 р., № 742-VII від 21 лютого 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>
2. Земельний кодекс України: Закон України № 2768-III від 25 жовтня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276814>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 8073-X від 7 грудня 1984 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
4. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 5 квітня 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
5. Цивільний кодекс України: Закон України № 435-IV від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/43515>
6. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України № 1264-XII від 25 червня 1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
7. Рішення Конституційного Суду України № 7-рп/2009 від 16 квітня 2009 р. у справі за конституційним поданням Харківської міської ради щодо офіційного тлумачення положень частини 2 статті 19, статті 144 Конституції України, статті 25, частини 14 статті 46, частин 1, 10 статті 59 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (справа про скасування актів органів місцевого самоврядування) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>
8. Заєць О. І. Проблеми юридичних гарантій захисту прав суб'єктів правовідносин у сфері земельної реформи: шляхи вдосконалення / О. І. Заєць // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2000. – Вип. 37. – С. 46–51.
9. Носік В. В. Право власності на землю Українського народу: Монографія / В. В. Носік. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

References

1. *Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 254k/96-VR vid 28 chervnia 1996 roku zi zminamy, vnesenyymi zhidno iz zakonamy No. 2222-IV vid 8 grudnia 2004 roku, No. 2952-VI vid 1 liutoho 2011 roku, No. 586-VII vid 19 veresnia 2013 roku, No. 742-VII vid 21 liutoho 2014 roku* [The Constitution of Ukraine: Law of Ukraine No. 254k/96-VR, 28 June 1996, as revised by laws No. 2222-IV, 8 December 2004; No. 2952-VI, 1 February 2011; No. 586-VII, 19 September 2013; No. 742-VII, 21 February 2014]. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. *Zemelnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 2768-III vid 25 zhovtnia 2001 roku* [The Land Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 2768-III, 25 October 2001]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276814>
3. *Kodeks Ukrainy pro administrativni pravoporushennia: Zakon Ukrainy No. 8073-X vid 7 grudnia 1984 roku* [The Code of Ukraine on Administrative Offences: Law of Ukraine No. 8073-X, 7 December

1984]. Available at: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>>

4. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 2341-III vid 5 kvitnia 2001 roku* [The Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 2341-III, 5 April 2001]. Available at: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>>

5. *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy No. 435-IV vid 16 sichnia 2003 roku* [The Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine No. 435-IV, 16 January 2003]. Available at: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/43515>>

6. *Pro okhoronu navkolyshnioho pryrodnoho seredovyscha: Zakon Ukrainy No. 1264-XII vid 25 chervnia 1991 roku* [On Environmental Protection: Law of Ukraine No. 1264-XII, 25 June 1991]. Available at: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>>

7. *Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy No. 7-rp/2009 vid 16 kvitnia 2009 roku u spravi za konstytutsiinym podanniam Kharkivskoi miskoi rady shchodo ofitsiinoho tлумachennia polozhen chastyny 2 statti 19, statti 144 Konstytutsii Ukrainy, statti 25, chastyny 14 statti 46, chastyn 1, 10 statti 59 Zakonu Ukrainy 'Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini' (sprava pro*

skasuvannia aktiv orhaniv mistsevoho samovriaduvannia) [The Decision of the Constitutional Court of Ukraine No. 7-rp/2009 of 16 April 2009 in the case on the constitutional petition of the Kharkiv City Council regarding official interpretation of the provisions of Part 2 of Article 19, Article 144 of the Constitution of Ukraine, Article 25, Part 14 of Article 46, parts 1, 10 of Article 59 of the Law of Ukraine 'On Local Self-Government in Ukraine' (the case on abolition of the local self-government authorities' acts)]. Available at: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-09>>

8. **Zaiets O. I.** (2000) 'Problemy yurydychnyh garantiy zakhystu prav subiektiv pravovidnosyn u sferi zemelnoi reformy: shliakhy vdoskonalennia' [Issues on legal guarantees to protect the rights of the subjects of legal relationships under conditions of the land reform: Ways of improvement], *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka* 37: 46–51.

9. **Nosik V. V.** (2006) *Pravo vlasnosti na zemliu Ukrainskoho narodu: Monohrafiia* [The right of the Ukrainian people to land ownership: Monograph]. Kyiv: Yurinkom Inter.

24

Антикорупційна реформа в Україні: місце і роль органів прокуратури як координатора протидії злочинності та корупції

Ігор ПЕЧЕНКІН,
магістр державного управління,
директор Центру антикорупційних досліджень,
голова Всеукраїнської громадської організації
«Правозахисна організація «Спільна мета»

Надано правову характеристику нового антикорупційного законодавства України та створених на його засадах антикорупційних органів. Наведено правову регламентацію організаційно-правових засад координації прокурором діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності та корупції. У результаті дослідження визначено пріоритети задля успішної реалізації антикорупційного законодавства, окреслено роль і місце в цьому процесі органів прокуратури. Зазначено, що 2015 рік стане визначальним для проведення відповідної правоосвітньої кампанії й добору кадрів для новостворюваних структур, тому органи влади мають паралельно сконцентруватися на судовій реформі. **Ключові слова:** корупція, реформа, прокуратура, протидія, антикорупційна політика.

Антикоррупционная реформа в Украине: место и роль органов прокуратуры как координатора противодействия преступности и коррупции

Игорь ПЕЧЕНКИН, магистр государственного управления, директор Центра антикоррупционных исследований, председатель Всеукраинской общественной организации «Правозащитная организация «Общая цель»

Дана правовая характеристика нового антикоррупционного законодательства Украины и созданных на его основе антикоррупционных органов. Приведена правовая регламентация организационно-правовых основ координации прокурором деятельности правоохранительных органов в сфере противодействия преступности и коррупции.

В результате исследования определены приоритеты для успешной реализации антикоррупционного законодательства, очерчены роль и место в этом процессе органов прокуратуры. Отмечено, что 2015 год станет решающим для проведения соответствующей правообразовательной кампании и подбора кадров для создающихся структур, поэтому органы власти должны параллельно сконцентрироваться на судебной реформе.

Ключевые слова: коррупция, реформа, прокуратура, противодействие, антикоррупционная политика.